

berî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl], XI içinde), s. 67, 71, 81, 130-131; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, I, 16, 45, 47-48, 50, 82, 146-147, 174-176, 178; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmilâtü Târîhi'l-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl], XI içinde), s. 224, 249, 254-257; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII, 362, 373, 396, 464, 473, 509; VIII, 54, 100-103, 136, 145, 170-173; F. Macler, "Armenia", *The Cambridge Medieval History*, Cambridge 1927, IV, 153-161; R. Grousset, *Histoire de l'Arménie*, Paris 1947, s. 402, 405, 430-439, 442-446, 450; H. F. B. Lynch, *Armenia Travels and Studies*, Beirut 1969, I, 339-347; E. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 145-146; Edib es-Seyyid, *İrmîniyye fi't-târîhi'l-'Arabî*, Halep 1972, s. 147-171; Sâbir Muhammed Diyâb, *İrmîniyye mine'l-fethi'l-İslâmî ile'l-müstehilli'l-karni'l-hâmis el-hicrî*, Kahire 1978, s. 155-190; W. Madelung, "Minor Dynasties Northern Iran", *CHIr*, IV, 228-231; a.mlf., "Banû Sâj", *EIr*, III, 718-721; Hakkı Dursun Yıldız, "Sâcoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, VI, 81-136; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hânedânı Sâc Oğulları I", *TD*, sy. 30 (1976), s. 109-118; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hânedânı Sâc Oğulları II", *TED*, sy. 9 (1978), s. 107-128; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hânedânı Sâc Oğulları III", *TD*, sy. 32 (1979), s. 29-70; Hrant Pasdermacıyan, *Târîh-i Ermenistân* (trc. Muhammed Kâdî), Tahran 1369, s. 184; M. F. Brosset, *Gürcistan Tarihi* (trc. H. D. Andreasyan, haz. Erdoğan Merçil), Ankara 2003, s. 235 vd.; Vardan, "Türk Fütuhâtı Tarihi" (trc. H. D. Andreasyan), *Tarih Semineri Dergisi*, I/2, İstanbul 1937, s. 159-161; Süleyman Harâbiş, "İmâretü Beni's-Sâc fî Azerbaycân ve İrmîniyye", *Ebhâşû'l-Yermük*, XVII/4, İrbid 2001, s. 797-849; Ali İpek, "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı Sâcoğulları-Ermeni Münasebetleri: Muhammed el-Afşîn Dönemi (889-901)", *EKEV Akademi Dergisi*, VIII/21, Ankara 2001, s. 203-214; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı Sâcoğulları ile Ermenilerin Münasebetleri: Ebu'l-Kasım Yusuf Dönemi (901-927)", a.e., IX/25 (2005), s. 189-200; A. Zeki Velidi Togan, "Azerbaycan", *İA*, II, 94, 100; M. Streck, "Dvin", a.e., III, 682-683; a.mlf., "Ermeniye", a.e., IV, 319-320; Cl. Huart, "Sâciler", a.e., X, 16-17; C. E. Bosworth, "Sâdjids", *EL* (Ing.), VIII, 745-746; Faruk Sümer, "Muhammed b. Ebû's-Sâc", *DiA*, XXX, 524-526.

ALİ İPEK

Antoine
Isaac
Silvestre
de Sacy

zamanda Doğu bilimlerine âşinalık kazanmaya başladı; bu dillerin ardından Türkçe ve Farsça öğrendi. 1789 Fransız İhtilâli öncesindeki yıllarda yaşanan karışıklıklara rağmen kendini bilim ve edebiyat çevrelerine tanıttı. 1785'te Académie des Inscriptions et Belles Lettres'e serbest üye, 1792'de olağan üye ve 1803'te başkan seçildi (başkanlığa 1822 yılına kadar dört defa daha seçilmiştir). 1795'te Ecole des Langues Orientales kurulduğunda Arapça kürsüsünün, 1806'da Collège de France'ta Farsça kürsüsünün başına getirildi. 1808'de Seine milletvekili seçilerek siyasete atıldıysa da ilimden hiçbir zaman kopmadı. 1815'te Paris Üniversitesi'ne, 1823'te Collège de France'a rektör oldu. 1832'de senato üyeliğine seçildi; ayrıca Dışişleri Bakanlığı ile sürekli ilişki içinde bulundu. Uzun zaman eğitim şurası üyeliği yaptı. 1833 yılında Bibliothèque Impériale'in (Bibliothèque Nationale) Doğu yazmaları onun sorumluluğuna verildi. Öldüğünde üçüncü dereceden Légion d'Honneur nişanı sahibi idi. Silvestre de Sacy başta dil bilimi, tarih, edebiyat, coğrafya, epigrafi ve nümismatik olmak üzere çeşitli alanlarda pek çok kitap ve *Journal asiatique*, *Journal des savants*, *Repertorium für biblische und morgenländische Literatur* gibi dönemin en önemli dergilerinde birçok makale yazmış, pek çok Arapça ve Farsça yazmayı neşretmiş, birçoğunu Fransızca'ya çevirmiştir. Bir ara Mısır hiyerogliflerinin çözümüyle uğraşmış, fakat başarı sağlayamamıştır.

Eserleri. Telifleri: *Mémoires sur divers événements de l'histoire des arabes avant Mahomet* (Paris 1785), *Mémoires sur l'origine et les anciens monuments de la littérature parmi les arabes* (Paris 1785), *Principes de grammaire générale* (Paris 1799), *Chrestomathie arabe ou extraits de divers écrivains tant en prose qu'en vers* (I-III, Paris 1806; I-II, Paris 1826-1827), *Grammaire arabe* (I-II, Paris 1810), *Discours sur les traductions*

d'ouvrages écrits en langues orientales (Paris 1810), *Premier mémoire sur la nature et les révolutions du droit de propriété territoriale en Egypte* (Paris 1815), *Poème d'Ascha* (Paris 1816), *Livre de Calila et Dimna ou fables de Bidpai* (Paris 1816), *Mémoire sur l'origine du culte que les druzes rendent à la figure d'un veau* (Paris 1818), *Mémoire sur la dynastie des assassins et sur l'étymologie de leur nom* (Paris 1818), *Second mémoire sur la nature et les révolutions du droit de propriété territoriale en Egypte* (Paris 1821), *Les séances d'al-Hariri* (Paris 1822), *Troisième et dernier mémoire sur la nature et les révolutions du droit de propriété territoriale en Egypte* (Paris 1824), *Anthologie grammaticale arabe ou morceaux choisis de divers grammairiens et scolastes arabes* (Paris 1829), *Traité élémentaire de prosodie et de l'art métrique des arabes* (Paris 1831), *Alfyya d'Ibn-Mâlik ou la quintessence de la grammaire arabe* (Paris 1833), *Exposé de la religion des druzes* (I-II, Paris 1838).

Neşirleri: İbn Ebû's-Sürûr el-Bekrî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire fî ahbâri Mısır ve'l-Kâhire* ("Les livres des étoiles errantes qui contiennent l'histoire l'Egypte et du Caire", *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale*, Paris 1787, I, 165-280); Tyanalı Apollonios, *Kitâbü Sirri'l-halîka* ("Le livre du secret de la créature", a.g.e., Paris 1799, IV, 107-158); Devletşah, *Tezkiretüş-şu'arâ* ("Histoires des poètes", a.g.e., IV, 220-272); Nehrevâlî, *el-Berku'l-Yemânî fi'l-fethi'l-'Osmânî* ("La fauldre du Yémen ou conquête du Yémen par les othomans", a.g.e., Paris 1799, IV, 412-504); Nehrevâlî, *el-İlâm bi-a'lâmi beledi'llâhi'l-harâm* ("La livre qui apprend à connaître la ville sainte de Dieu ou histoire de la Mecque", a.g.e., Paris 1799, IV, 538-591); Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-iş-râf* ("Le livre de l'indication et de l'admonition ou l'indicateur et le moniteur", a.g.e., Paris 1810, VIII, 132-199); Dâni, *el-Mukni' fî ma'rifeti haqqı meşâhifi'l-emşâr* ("Traité sur l'orthographe primitive de l'Alcoran", a.g.e., Paris 1810, VIII, 290-332); Kellî ve Dimne'nin Ebû'l-Meâlî Nasrullah b. Muhammed el-Gaznevî tarafından yapılan Farsça çevirisi (a.g.e., Paris 1818, X, 94-196, 265-268); Seyyid Şerîf el-Cür-cânî, *et-Ta'rîfât* ("Définitions", a.g.e., Paris 1818, X, 1-93); Abdurrahman-ı Câmî, *Nefeâtü'l-üns min hazâratü'l-kuds* ("Les haleines de la familiarité provenant

SACY, Antoine Isaac Silvestre de
(1758-1838)

Fransız şarkiyatçısı.

Paris'te doğdu. Yedi yaşındayken babası öldüğü için annesi tarafından yetiştirildi ve en iyi öğretmenlerden ders aldı. Napoléon devri aristokratlarından. Kendisine 1809'da İmparatorluk şövalyesi, 1813'te İmparatorluk baronu unvanları verilmiştir. Grekçe ve Latince'yi çocukken öğrendi. Daha sonra bir Benedikten rahibinden İbrânîce ve Arapça dersleri almaya, aynı

des personnages eminents en sainteté", a.g.e., Paris 1831, XII, 287-436).

Tercümeleri: Demîrî, *Hayâtü'l-haye-vân'dan seçmeler* (*Extraits de la grande histoire des animaux*, Strasbourg 1787); Makrîzî, *Şüzûrû'l-ukûd fi zikri'n-nûkûd* (*Traité des monnaies musulmanes*, Paris 1797); Abdüllatif el-Bağdâdî, *el-İfâde ve'l-i'tibâr* (*Relation de l'Égypte par Abd al-Latif*, Paris 1810); *Kelîle ve Dimne* (*Livre de Calila et Dimna ou fables de Bidpai*, Paris 1816; Arapça metinle birlikte); Ferîdüd-din Attâr, *Pendnâme* (*Le livre des conseils*, Paris 1819); İbn Hişâm en-Nahvî, *el-İ'râb 'an kavâ'idî'l-i'râb* (Paris 1829).

BİBLİYOGRAFYA :

G. de Lagrange, *Bibliothèque de M. le baron Silvestre de Sacy: Catalogue des manuscrits*, Paris 1842; G. Salmon – P. Casanova, *Silvestre de Sacy (1758-1838)*, Le Caire 1923; H. Dehérian, *Orientalistes et antiquaires: Silvestre de Sacy, ses contemporains et ses disciples*, Paris 1938; Jean-Baptiste Chabot, *Silvestre de Sacy et les études araméennes*, Paris 1938; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 140-158; Gabriel Silvestre de Sacy – Alfred Baudrillart, *Le baron Antoine-Isaac Silvestre de Sacy (1758-1838). Hommage à sa mémoire et célébration de son centenaire par sa famille, 26 février 1938*, Poitiers, ts. (Imprimerie Texier); Sh. Inayatullah, "Baron Silvestre de Sacy (1758-1838)", *IC*, XII/2 (1938), s. 241-242; Arıjad Ali, "Antoine Isaac Silvestre de Sacy (1758-1838)", *Bulletin of the Institute of Islamic Studies*, sy. 8-9, Aligarh 1964-65, s. 31-48.

FARUK BİLİCİ

SAÇ

İnsan başının yüz hatları dışında kalan bölümünü kaplayan saçlar (Arapça şa'r), tarih boyunca sağlık ve estetik yönünden özel bir öneme sahip olduğu gibi şekillendirilişine göre toplum içinde farklı mânâlar ifade etmiş; insanların inançlarını, geleneklerini ve modanın etkisiyle saçlarını çeşitli biçimlerde şekillendirmiş; saçları uzatma, boyama, kesme, kısaltma, kısmen veya tamamen örtme, peruk takma gibi uygulamalar farklı zaman ve mekân şartlarında yaygınlık kazanmıştır.

İslâmiyet'ten önce Türk kültüründe kadın ve erkekler arasında uzun ve örgülü saçlar yaygındı. Yahudilik'te başın yan taraflarında şakak ve favori bölgesinde bulunan saçların kesilmesi (Levililer, 19/27), bazı yorumlara göre saçların boyanması (Levililer, 19/32), evli kadınların saçlarını kocalarından başkasına göstermesi (Sarılar, 5/18) yasaklanmıştır. Hristiyanlık'ta erkeğin başı açık, kadının başı örtülü dua etmesi, kadının uzun saçlı, erkeğin ise kı-

sa saçlı olması öğütlenmiştir (Korintoslular'a Birinci Mektup, 11/3-16). Hint kültüründe de saçla ilgili sıkı kurallara rastlanmaktadır. Budist rahipleri saçlarını kazıtır veya kısa kestirirken Hindu ve Sihler'de vücuttan hiçbir kılı kesmeye veya koparmaya izin verilmeyip bu işlemler yaratılışa müdahale olarak görülmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan saçla ilgili bir hüküm bulunmamakla birlikte kadınların başörtüsüyle ilgili âyet (en-Nûr 24/31) sonuç itibarıyla kadının saçını mahrem olmayan erkeklerle göstermemesi gerektiği şeklinde anlaşılmıştır (bk. TESETTÜR). Hadis kaynaklarında ise saç bakımı, saçların boyanması ve saç eklemesi gibi hususlarda Hz. Peygamber'in uygulamaları ve tavsiyelerini anlatan çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Resûl-i Ekrem ahlâkî özelliklerin yanında dış görünüşün de önemli olduğunu belirtmiş, bu bağlamda saçların temiz ve bakımlı olmasını teşvik etmiştir (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 3; *el-Muvaṭṭa'*, "Şa'r", 6-7; Nesâî, "Zînet", 60). Kendisi de saçlarını temiz tutmaya özen göstererek o dönemde kullanılan yağ ve kokulardan saçına sürmüş (Buhârî, "Libâs", 74), kuvvetli rivayete göre -henüz boyama ihtiyacı hissettirecek kadar ağarmamış olan saçını boyamıştır (İbn Mâce, "Libâs", 35). Saçlarını bazan kulaklarının üzerine ve omuzlarına kadar uzattığı, bazan örgü yaptığı (Tirmizî, "Libâs", 39), bazan da kısa kestirdiği, ortadan veya yandan ayırıp sağdan başlayarak taradığı belirtilen Resûlullah'ın bu konudaki tercihlerinde diğer din mensuplarından farklı olmaya çalışmanın da etkili olduğu anlaşılmaktadır (Buhârî, "Libâs", 70; Müslim, "Fezâ'il", 90; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 10; Nesâî, "Zînet", 62; bu konudaki rivayetler için bk. Tirmizî, s. 36-47). Hz. Peygamber, çocukların saçlarının bir kısmının tıraş edilip bir kısmının perçemler halinde bırakılmasını yahudilere benzeme endişesiyle uygun bulmamıştır (Buhârî, "Libâs", 72; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 14-15). Öte yandan Resûl-i Ekrem, süslenmeye aşırı düşkünlüğü hoş görmeyip saç taramayla gerektiğinden fazla meşgul olmamayı tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 1). Kadın ve erkeklerin kendilerine özgü farklılıklarını korumalarını isteyen Hz. Peygamber, toplumsal kabul doğrultusunda kadınların saçlarını kısaltmalarında sakınca görmemekle birlikte saçlarını kazıtmalarını uygun bulmamıştır (Müslim, "Hayız", 42; Tirmizî, "Hac", 75; Nesâî, "Zînet", 4). Diğer bir hadiste, görünüşte tesettüre uysa da dikkat çekmek amacıyla saçlarını "deve hörgücü gi-

bi" toplayıp örtünmenin anlamına aykırı davranan kadınların uhrevî cezaya mâruz kalacağı bildirilmiştir (Müslim, "Libâs", 125).

Yaşlanmanın tabii karşılanması gerektiğini belirten rivayetlerde ağaran saçların koparılması tavsiye edilerek Allah yolunda ağaran kulların kıyamet günü kişi için nur olacağı haber verilirken (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 17) beyazlayan saçların boyanmasını emir veya tavsiye eden hadisler de vardır (Müslim, "Libâs", 78-79). Öte yandan bazı rivayetlerde genel anlamda saçları boyama emrinin gerekçesinin yahudi ve hristiyanlardan farklı davranma olduğu belirtilmiştir (Buhârî, "Libâs", 67). İslâm âlimleri boyama yönündeki emirleri genellikle boyamaya izin verme şeklinde yorumlamış, siyah renkten kaçınılmasını isteyen hadisler konusunda ise farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Saçı siyaha boyamaya olumsuz yaklaşan âlimlerin bir kısmı, Allah'ın yarattığı şekli değiştirmeye ve insanları aldatmaya yol açtığı gerekçesiyle bunu mutlak biçimde haram sayarken diğer bir kısmı bu gerekçelerin söz konusu olmadığı durumlarda yasağın kalkacağını, meselâ genç yaşta saçları ağaranların ve yaşlıların saçlarını siyaha boyamasının câiz olduğunu ifade etmiştir. Karşı görüş sahiplerince yaratılışı değiştirme iddiasının isabetli olmadığı, saçın aslı siyahsa siyaha boyamanın yaratılışa dönüş sayılacağı, yaşlılar için beyaz saçın normal olduğu kabul edilse dahi bu durumda saç siyah dışındaki renklere boyamanın da sakıncalı sayılması gerekeceği, halbuki bunun bütün âlimlerce câiz görüldüğü, dolayısıyla saç siyaha boyamanın da sakıncalı olmaması gerektiği belirtilir. Sahâbe ve tâbiînin önde gelenlerinden birçoğunun saçını siyaha boyamış olduğunu nakledilmesi ve İmam Mâlik'in saç siyaha boyama konusunda yasaklayıcı bir şey işitmediğini belirtmesi (*el-Muvaṭṭa'*, "Şa'r", 8) bu yaklaşımı destekleyen deliller arasında zikredilir. Öte yandan ilgili hadisler binaen (İbn Mâce, "Libâs", 33; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18-20) savaşa gidenlerin heybetli görünmek amacıyla saçlarını siyaha ve evli kadınların eşlerine daha güzel görünmek için siyah dahil istedikleri renge boyamalarında sakınca görülmemiştir.

Hz. Peygamber'in saça saç ekletmeyi lânetlediğine ve hastalık sebebiyle saçı dökülen bir kimsenin peruk takmasına izin vermediğine dair rivayetlerdeki (Buhârî, "Libâs", 83; Müslim, "Libâs", 33) yasağın amacı da yaratılışı değiştirmek ve üçüncü şahısların aldatılmasını önlemek olarak